

**Handboek voor de ontvangende
gemeente**

Bouw voort op een succesvol ontwerp uit een andere gemeente

Voor ambtenaren* die aan een maatschappelijk vraagstuk werken en willen voortbouwen op een ontwerp(aanpak) die elders al werkt.

Dit handboek is speciaal bedoeld voor de ‘ontvangende gemeente’: de gemeente die een ontwerpuitkomst van een andere gemeente wil overnemen. Wil je juist een eigen succesvolle ontwerpuitkomst verder brengen? Pak dan het **Handboek voor de ‘delende gemeente’** erbij.

* Deze handboeken zijn ontwikkeld in samenwerking met gemeentebesturen. Maar natuurlijk kunnen ambtenaren van andere organisaties er ook hun voordeel mee doen.

Dit project is ontwikkeld door De Publieke Ontwerppraktijk in samenwerking met VNG Realisatie

Hoe helpt deze handleiding je verder?

Deze handleiding helpt je in kaart te brengen hoe opschaalbaar de bestaande ontwerpuitkomst is naar jouw context. Je leert te identificeren welke facetten van opschaling vragen om aanpassing naar jouw specifieke context en hoe je de juiste informatie over het ontwerpproces en de uitkomst uitvraagt bij de oorspronkelijke ‘verzendende’ gemeente.

Voor wie is deze handleiding bedoeld?

- Voor ambtenaren (bij een gemeente of provincie) die werken aan maatschappelijke opgaven en een bestaande ontwerpuitkomst (van bijvoorbeeld een andere gemeente) willen inzetten in hun eigen gemeente.
- Ontwerpers, projectleiders of andere professionals die succesvolle ontwerpuitkomsten verder willen brengen.

Op welk moment gebruik je deze handleiding?

- Als je verkent of een ontwerpende aanpak of een ontwerpuitkomst iets voor jou is.
- Aan de start van je ontwerpproces, het liefst nog voorafgaand aan de inkoop van de opdracht.
- Tijdens een overdrachtsessie waar de ‘delende gemeente’ ook bij aanwezig is.

Wat vind je in deze handleiding?

- [Werkblad 1](#): helpt je om te bepalen hoe schaalbaar jouw ontwerpuitkomst is.
- [Werkblad 2](#): hoe draag ik mijn ontwerpuitkomst over?
- [Bijlage 1](#): De 7 elementen van opschaling
- [Bijlage 2](#): De Opschalingsstrategieën

Waarom opschalen?

Op lokaal niveau ontwikkelen gemeenten en provincies met de ontwerpende aanpak veelbelovende oplossingen met maatschappelijke impact. Hoewel je zou denken dat zo'n bewezen aanpak of oplossing aantrekkelijk is voor andere gemeenten, blijven deze projecten toch vaak beperkt tot de gemeente waar het begon, en dat is zonde. Veel gemeenten lopen namelijk tegen dezelfde opgaven aan. Met behulp van deze handleiding ontdek je hoe kansrijk het is om een ontwerpuitskomst (eindresultaat), een ontwerpproces of de gedeelde lessen van een andere gemeente toe te passen in jouw gemeente.

Lokale context

Door opschalen (intern of naar andere gemeenten) kunnen ontwerpen meer impact maken en voorkomen we dat op elke plek weer hetzelfde wiel moet worden uitgevonden. Tegelijkertijd vraagt de ontwerpende aanpak om maatwerk. Het staat voor een proces, waarbij de mensen om wie het gaat actief worden betrokken en er rekening wordt gehouden met specifieke (lokale) omstandigheden. Dat is nou juist de kracht van een ontwerpende aanpak: het ontwikkelt oplossingen die passen bij een specifieke context. In hoeverre je kunt opschalen is dus afhankelijk van de context: soms kan een ontwerp één op één worden overgenomen, en soms slechts delen van het proces of de ontwerpuitskomst.

Doorontwikkelen

Maar dat betekent in ieder geval niet dat we altijd vanaf nul hoeven te beginnen. Soms neem je niet de complete ontwerpuitskomst over, maar het ontwerpproces: de manier van werken, de manier waarop de mensen om wie het gaat zijn betrokken, succesvolle interventies. En soms hergebruik je misschien alleen bepaalde elementen van het ontwerpproces of de ontwerpuitskomst. We kunnen verder bouwen op wat goed gaat op andere plekken, en lessen van elkaar overnemen. Dat scheelt veel capaciteit, middelen en tevergeefse missies.

Wat bedoelen we hiermee?

Ontwerpuitskomst

Met ontwerpuitskomst bedoelen we het uiteindelijke resultaat van je ontwerpproces. Soms is een ontwerpuitskomst een nieuwe vorm van samenwerken, soms is het beleid en soms is het een concreet product. Het kan ook zijn dat je het ontwerpproces zelf wilt opschalen.

Delende gemeente

De delende gemeente is simpelweg de oorspronkelijke gemeente, waar de ontwerpuitskomst is bedacht en ontwikkeld.

Ontvangende gemeente

De ontvangende gemeente is de gemeente die de ontwerpuitskomst van de oorspronkelijke gemeente wil overnemen, meestal aangepast aan de lokale context.

Opschalen

Met opschalen bedoelen we dat een ontwerpuitskomst niet beperkt blijft tot één plek, maar opnieuw wordt toegepast op andere plekken. Dit kan zowel binnen de eigen gemeente (uitbreiding naar andere afdelingen) als bij andere gemeenten. Soms schaal je niet de hele ontwerpuitskomst op, maar bepaalde elementen ervan.

Toetsen van de opschaalbaarheid

De schaalbaarheid van een ontwerpproces of uitkomst kan verschillen per project. Sommige projecten zijn toegespitst op een weinig voorkomende opgave, andere projecten hebben een unieke financiering of zijn ontstaan door specifieke expertise binnen de gemeente. Om te herkennen hoe schaalbaar een project is en waar dit aan ligt, kan je dit werkblad invullen.

Werkblad 1 kan je helpen om:

- In te schatten hoe bruikbaar het ontwerp dat je wilt inzetten is voor jouw vraagstuk.
- Je bewust te worden van de aandachtspunten: welke elementen van het ontwerp vragen om specifieke inbedding in jouw context en welke je kan overnemen. Zo kun je vooraf anticiperen op de kans op succes, en ontdekken waar je tegenaan kunt lopen.

werkblad 1: Toetsen van de opschaalbaarheid →

Instructies:

Open het werkblad digitaal of druk het af. Loop (het liefst met iemand die het oorspronkelijke project heeft ontwikkeld) langs alle 7 elementen en schat in hoe schaalbaar ieder element is. Op de sliding scale kan je bij ieder element een 'opschaal-cijfer' geven van 1 tot 10. Je kan de uitslagen gebruiken om te verkennen of het realistisch is om dit project op te schalen - en indien dat zo is, te verkennen welk deel van het project opschaalbaar is en wat voor implicaties dat heeft.

Zeven elementen van een ontwerp(proces)

In het werkblad onderscheiden we 7 verschillende elementen in een ontwerpoplossing of proces, die ieder invloed hebben op de schaalbaarheid.

1. De opgave: de uitdaging waar je mee aan de slag wilt en een oplossing voor zoekt.
2. De financiering: de manier waarop het project is ingekocht, en de manier waarop de gemaakte impact wordt gemeten om de kosten te verantwoorden.
3. Het werkend principe: de onderliggende logica die verklaart waarom iets werkt. Niet het ontwerp, maar de gedragsmatige, technische of organisatorische redenering erachter.
4. De oplossing: de vertaalslag van het werkend principe naar de specifieke context: welke aanpak, welke vorm, welk type interventie.
5. De uitwerking: dit is de concrete verschijningsvorm van die oplossing: hoe het er daadwerkelijk uit ziet, voelt en functioneert in de praktijk.
6. De governance: de manier waarop de besluitvorming, aansturing, samenwerking en verantwoordelijkheden rond de interventie zijn georganiseerd.
7. Impact en borging: het effect van de interventie op de opgave (meetbaar of in te schatten) en hoe dit duurzaam vastgehouden wordt.

Goed begrip van wat deze elementen inhouden en hoe ze de opschaalbaarheid beïnvloeden, helpt met het invullen van werkblad 1 en helpt je grip te krijgen op deze elementen. In onderstaande bijlage worden de elementen toegelicht.

bijlage 1: De 7 elementen van opschaling →

Strategieën voor opschalen en doorontwikkelen

Er zijn veel manieren waarop ontwerpprocessen en ontwerpuitskomsten kunnen worden geschaald. Welke manier het beste past bij jouw project, is afhankelijk van allerlei factoren. Bijvoorbeeld van hoe ver je in het proces zit, wat de opgave is waar je aan werkt, hoe je project gefinancierd is en welke personen en partijen betrokken zijn. We hebben de strategieën ingedeeld in 3 categorieën:

- 1. Via de kosten of financiering.** Opschalen via de kostenzijde gaat over de financiële samenwerkingsverbanden die gemeenten of ontwerp bureaus kunnen aangaan, die ruimte bieden voor schaling. Bijvoorbeeld door co-financiering tussen verschillende gemeenten of tussen een gemeente en een andere partij (bijvoorbeeld een woningcorporatie of een zorginstelling).
- 2. Via (bestaande) netwerken.** Opschalen via bestaande netwerken of relaties kan verschillende vormen aannemen. Bijvoorbeeld door samen te werken aan een soortgelijke opgave (denk aan de G4, met de VNG, of een City Deal), of stapsgewijs binnen je eigen gemeente op te schalen en door te ontwikkelen bij lokale organisaties (zoals zorgorganisaties of partners die groenbeheer doen), of om te agenderen of te lobbyen om een aanpak structureel te verankeren.
- 3. Via de inhoud of de opgave.** Er zijn routes waarin de inhoud of de opgave de aanleiding is om te schalen. Wanneer bijvoorbeeld een thema actueel wordt of de kennis vrij beschikbaar wordt gemaakt en actief wordt gedeeld, kunnen de kansen op opschaling toenemen. Dit kan onder andere door het beschikbaar stellen van informatie (bijvoorbeeld via een website) of door een thema media aandacht te geven.

De opschalingsstrategieën helpen om een overzicht te krijgen van de mogelijkheden en te verkennen wat bij je past. De routes zijn relevant voor gemeenten die meer impact willen maken met hun succesvolle ontwerpproject, voor gemeenten die juist gebruik willen maken van een reeds ontwikkeld ontwerpproject of ontwerpers die hun ontwerpproject bij meer gemeenten onder de aandacht willen brengen.

bijlage 2: De Opschalingsstrategieën →

Ophalen van informatie voor opschaling

Is er een ontwerp dat je wilt overnemen, en heb je vastgesteld dat het realistisch is om dit op te schalen naar jouw context? Dan is dit werkblad voor jou.

Het werkblad helpt je om de juiste informatie boven tafel te halen, om het ontwerp zorgvuldig in jouw context te kunnen plaatsen. Het helpt bij het identificeren van de kansen en uitdagingen bij opschaling, het maken van de vertaalslag naar een nieuwe lokale context en het bepalen van vervolgstappen.

Het werkblad helpt je ook om de juiste vragen te stellen aan de gemeente waar het ontwerp vandaan komt en het betrokken ontwerp bureau. Het werkblad werkt het beste wanneer je het samen met hen invult.

werkblad 2: Ophalen van informatie voor opschaling →

Instructies:

Werkblad 2: Ophalen van informatie voor opschaling'

Vul werkblad 2 zo goed mogelijk in. Dit werkt het beste samen met iemand die veel weet van het oorspronkelijke project, hoe het ontwerpproces is verlopen en wat de oorspronkelijke opgave was. Daarnaast is het handig om iemand te betrekken die de nieuwe context van de innovatie goed begrijpt en de inhoudelijk relevante informatie heeft voor de inbedding in de nieuwe context.

Werkblad 2.1 Inzicht in de toepassing van het ontwerp in je eigen gemeente

Neem werkblad 2 erbij dat je samen met de 'delende gemeente' hebt ingevuld. Bedenk vervolgens welke uitdagingen, kansen en behoeften specifiek voor jouw eigen gemeente van belang zijn als je de ontwerpuitskomst zou willen adopteren.

Uitdaging: Waar zie jij de grootste verschillen, onduidelijkheden of obstakels die een uitdaging kunnen zijn voor jouw gemeente?

Kans: Wat is/zijn de toegevoegde waarde, overeenkomsten of mogelijkheden die kansen voor succes vormen voor jouw gemeente?

Behoefte: Wat wil je weten en wat heb je nodig om het overnemen mogelijk te maken?

Werkblad 2.2: De aanpak bepalen

In het vorige werkblad heb je uitdagingen, kansen en behoeften in kaart gebracht. Werkblad 2.2 pak je erbij wanneer je samen met de betrokkenen in jouw gemeente of organisatie aan de slag gaat. Werk je samen met de ontwerpers die de oorspronkelijke ontwerputkomst hebben ontwikkeld, dan betrek je hen hier ook bij. Het werkblad helpt je om te bepalen wat je nodig hebt voor een eerste plan van aanpak.

Behoefte: Wat heb je nodig om tot een plan van aanpak te komen?

Aanpak/vertaalslag: Hoe pas je het ontwerpproces of de ontwerputkomst toe in de context van jouw gemeente?

Meer over opschaling en de ontwerpende aanpak?

Starten met een ontwerpende aanpak bij de overheid

Aan welke voorwaarden moet worden voldaan om effectief met een ontwerpende aanpak aan complexe opgaven te kunnen werken binnen de overheid? Dit essay helpt de ruimte te herkennen voor een sterke start.

[lees meer →](#)

Innovatie inkopen bij de overheid:

Hoe koop je een ontwerpende aanpak of ontwerpproces effectief in? Deze gids helpt je aan de strategie die past bij jouw opgave.

[lees meer →](#)

Een ontwerpende aanpak: uitleg en voorbeelden

Dit document legt je uit wat een ontwerpende aanpak precies is, en geeft 13 voorbeelden van succesvolle ontwerpprocessen en -uitkomsten.

[lees meer →](#)

Netwerk van ontwerpende ambtenaren

Wat betekent ontwerpen voor de overheid, en waar vind je een ontwerpende ambtenaar?

[lees meer →](#)

Dutch Design Foundation: vorm een coalitie met een ontwerper

Wil je aan de slag, en zoek je een geschikte partij? Dutch Design Foundation helpt je naar een impactvolle samenwerking met een ontwerper die past bij jouw opgave.

[lees meer →](#)

Colofon

Deze publicatie is ontwikkeld door PONT en de VNG in samenwerking met Ideate, Shoshin, We Are Social Rebels en Sacha van Tongeren.

Tekst en redactie: Annick Mooij en Lonneke Lodder

Ontwerp: Studio van Onna

Je mag dit werk vrij gebruiken Dit handboek is beschikbaar onder de Creative Commons Naamsvermelding – GelijkDelen 4.0 Internationaal licentie (CC BY-SA 4.0). Je mag dit werk vrij kopiëren, verspreiden, aanpassen en gebruiken, ook voor commerciële doeleinden, zolang je PONT als bron vermeldt en eventuele afgeleide werken onder dezelfde licentie beschikbaar stelt.

depubliekeontwerppraktijk.nl